

О. В. КУКУРУЗ,
кандидат політичних наук

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Зазначена тема стала предметом обговорення на спільному засіданні Вчених рад Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України та Інституту історії України НАН України. В дискусії, яка відбулася 28 січня 2010 року в Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, взяли участь: академіки НАН України В.М. Геєць, О.С. Онищенко, Ю.С. Шемшученко, В.А. Смолій, Е.М. Лібанова, Ю.А. Левенець; члени-кореспонденти НАН України О.Л. Копиленко, М.І. Михальченко; доктори юридичних наук Н.М. Оніщенко, О.І. Ющик, О.М. Костенко, кандидат юридичних наук В.П. Нагребельний, доктори політичних наук І.О. Кресіна, В.П. Горбатенко; доктор філософських наук Ф.М. Рудич, доктори історичних наук Я.В. Верменич, О.А. Удод, Ю.І. Шаповал, О.М. Майборода та ін. Присутність на засіданні юристів, політологів, філософів та істориків дала можливість комплексно розглянути наявні проблеми в реформуванні політико-правової системи України і в середовищі громадянського суспільства, а також запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

В.М. Геєць зазначив, що капіталізм українського зразка не виправдовує сподівань, які були на початку реформ, і не виконує функцію формування особи з активною життєвою позицією. Спираючись на ідеї Ф. Фукуями і Л. фон Мізеса він відзначив, що для стабільного функціонування та розвитку суспільства й економіки необхідною базовою умовою є наявність довіри. В.М. Геєць навіть результати соціологічних опитувань, які засвідчують, що в Україні наявний дуже низький рівень довіри до державних органів влади. Держава не виконує навіть ролі модератора, який забезпечує суспільне співробітництво, а тим більше не є інститутом, який примушує дотримуватися правил життя у суспільстві. Недовіра населення до влади означає, що остання порушує один з основних принципів демократії в умовах лібералізації відносин, а саме – не пристосовується до бажання тих, ким керує. В.М. Геєць переконливо довів, що в Україні переважають консервативні, а не ліберальні принципи організації економічного і суспільного життя. Науковець вважає, що в Україні потрібно провести новий курс реформ, який допоможе сформувати «державу добробуту».

Ю.С. Шемшученко зупинився на проблемах функціонування державної влади в Україні. Він підкреслив, що у нас відсутня належна взаємодія між гілками влади, зазначив, що законодавство свою роль може успішно виконувати лише за умови його високої якості й системності. Ю.С. Шемшученко наголосив, що потрібно подолати хибну практику розвитку законодавства України методом спроб і помилок, хаотичну розробку кодифікаційних актів, що зумовлює знецінення кодексу як інтегрального закону в системі вітчизняного зако-

нодавства. В Україні необхідно запровадити практику проведення наукової експертизи проектів кодексів. В сучасних умовах, стверджує Ю.С. Шемшученко, має принципово змінитися ідеологія виконавчої влади: від «владарювання» держави до «служіння» її інтересам людини і суспільства. Науковець охарактеризував також проблеми у сфері правосуддя, в системі місцевого самоврядування і зазначив, що потрібна науково обґрунтована модернізація механізму державної влади, для чого потрібна лише політична воля вищого керівництва.

Н.М. Оніщенко зазначила, що законодавство повинне забезпечувати економічну і юридичну рівність. Вона наголосила, що цього можна досягти тільки за умови удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед особою. Ступінь відповідальності держави перед особою визначається рівнем зрілості громадянського суспільства. Саме тому Н.М. Оніщенко вважає, що сьогодні потрібно аналізувати особливості, сутність, природу права громадянського суспільства. Останнє визначається як об'єктивно обумовлена в конкретних історичних умовах форма свободи в діях і вчинках людей, в їх взаємовідносинах. Н.М. Оніщенко звернула увагу на те, що категорія «зближення національних правових систем» є дещо штучною, відірваною від сучасних реалій. Тому сьогодні більше уваги потрібно приділити категорії «взаємодія правових систем». Механізм цієї взаємодії, адаптацію законодавства різних країн сьогодні розглядає порівняльне правознавство. Однак, проблеми формування, розвитку, функціонального призначення держави і права не можуть розглядатися ізольовано. Порівняльне правознавство і порівняльне державознавство повинні розглядатися комплексно, що дозволить відійти від їх штучного, інколи механічного розгляду та трактування – вважає Н.М. Оніщенко.

О.І. Ющик привернув увагу до наукового підходу в реформуванні публічної влади в Україні. На його думку, наукове розуміння політичного і державотворчого процесу в Україні передбачає, по-перше, розуміння реальної діалектики процесу, чітке уявлення про його визначальне рушійне протиріччя; по-друге, розуміння конкретної необхідності політико-правової реформи на сучасному етапі; і нарешті, виходячи з цього усвідомлення – визначення реальних способів здійснення конкретно-необхідних реформ. Натомість, обивательське трактування починає одразу з останнього, а точніше, з вигадування способів здійснення реформ, навіть не уявляючи їх конкретної необхідності та реальної діалектики процесу. О.І. Ющик підкреслив, що завдання суспільних наук полягає в тому, щоб вказати політикам на наявні тенденції в розвитку державності, а також необхідні стратегію й тактику здійснення політико-правової реформи в Україні.

Коренем будь-якого соціального зла у нашому суспільстві є соціальне безкультур'я громадян – вважає О.М. Костенко. Соціальна культура людини – це міра узгодженості її волі і свідомості із природними законами соціального життя людей. Не маючи такої узгодженості, воля людини набирає стану сваволі, а свідомість – стану ілюзій. У такому стані вони і є джерелом усякого соціального зла. Науковець зазначив, що громадянське суспільство стане «дієздатним» і почне відігравати належним чином свою роль в Україні лише з розвитком соціальної культури громадян. Світовий досвід свідчить, що наро-

ди процвітають завдяки університетам, а не завдяки партіям, урядам чи парламентам. О.М. Костенко наголошує, що органічною частиною національної ідеї України має бути ідея «культу соціальної культури громадян». Вийти із стану кризи на шлях соціального прогресу Україна зможе лише через використання досягнень соціальних наук.

І.О. Кресіна привернула увагу до проблем громадянського суспільства в Україні. Основним пріоритетом державотворення і правотворення в Україні за роки незалежності була розбудова держави як інституту публічної влади. При цьому чимало функцій, які мало б виконувати громадянське суспільство та його інститути, перебирала на себе держава. Нерозвинені організації громадянського суспільства втрачали як сферу дії та впливу, так і відповідальність за стан справ у країні, соціумі. На думку науковця, демократична, правова держава покликана розв'язувати суперечності між загальнодержавним інтересом та інтересами різних суб'єктів громадянського суспільства, і навпаки: в процесі діяльності політичних партій, громадських об'єднань, засобів масової інформації, асоціацій тощо інтереси громадянського суспільства повинні трансформуватися в інтереси держави. Тому одним із нагальних завдань політичної і правової науки І.О. Кресіна визначає вироблення і поширення адекватного демократичним принципам тлумачення сутності, мети, завдань і перспектив розвитку громадянського суспільства в Україні.

М. І. Михальченко зосередився на модернізаційному проекті для України. Основою такої моделі, на його думку, повинна бути: а) концепція примирення країни, яка є розколотою ідеологічно, політично і культурно; б) концепція реформування політичної системи України на національному і регіональному рівнях; в) визначення на референдумі форми правління в державі; г) повернення України до змішаної виборчої системи; д) формування нових норм державної служби; е) концепція проекту реформи системи винагороди за ефективну працю, призначення пенсій, стипендій; є) організація громадського телебачення національного і регіонального рівнів.

Проект національного розвитку суспільству повинен запропонувати політичний лідер і політичний клас – вважає Ф.М. Рудич. Важливим є наявність ідеологічного консенсусу щодо найбільш важливих і значущих для розвитку громадянського суспільства цінностей. Такими цінностями можуть стати відповідальність за долю країни, патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливість, освіченість. І особливо значущим, вважає Ф.М. Рудич, є науково об'єктивне висвітлення історії становлення й утвердження української держави. Основними завданнями нової влади науковець визначив відокремлення політичної влади від власності, повернення до своїх рядів справжніх професіоналів. Ф.М. Рудич підкреслив, що в Україні потрібно створювати умови для розвитку інтелектуального потенціалу, оскільки світовий досвід засвідчує, що життєвий рівень усіх прошарків суспільства і соціально-економічна ситуація в країні визначаються рівнем освіченості суспільства і його ставленням до інтелектуальних цінностей.

Питанням адміністративно-територіального реформування в Україні приділила увагу Я.В. Верменич. На її думку наукове забезпечення реформи полягає,

по-перше, у концентрації на міждисциплінарній основі зусиль фахівців-теоретиків, управлінців, представників громадськості на виробленні узгодженої моделі оптимального адміністративно-територіального устрою; по-друге, уважне вивчення історичного досвіду територіального реформування; по-третє, аналіз відповідного світового досвіду і його адаптація до вітчизняних умов. Я.В. Верменич зазначила, що переосмислення уявлень про територіальний устрій держави, форми територіального управління, статус регіонів повинне відбуватися не під тиском політичної практики, а в ході наукових узагальнень, на основі з'ясування історичного підґрунтя локальних систем розселення, регіональних відмінностей в економічному укладі.

Історичній пам'яті в Україні присвятив свою доповідь О.А. Удод. Він, зокрема, зазначив, що програма майбутніх державно-правових та суспільно-політичних перетворень в Україні має базуватися на міцному фундаменті багатовікових історичних традицій українського народу. Незгасаючий інтерес до історії, актуалізована історична свідомість громадян України є гарантією незворотності демократичних перетворень в нашому суспільстві. Досвід розбудови державності, творення конституційних засад суспільної організації, традиції самоврядування, інтеграції в європейське і світове співтовариство добре відомі з історії і мають стати основою сучасної української ідеї – модерна українська нація в колі розвинених європейських народів. Науковець наголосив, що стратегія діяльності влади у гуманітарній сфері має орієнтуватися на історичний досвід українського народу, сприяти зростанню його історичної свідомості та формуванню соціального оптимізму.

Про історичну пам'ять як про канал передачі історичного досвіду і чинник формування національної ідентичності говорив і Ю.І. Шаповал. Науковець вважає, що це справді ефективний важіль, але лише за умови наявності у суспільстві загальноприйнятого проекту майбутнього й консенсусу щодо основоположних цінностей. Ю.І. Шаповал застеріг науковців від намагання «утверджувати у колективній свідомості окремішність української історії та державності». Навпаки, на його думку, ми повинні бачити те, що зближувало нашу історію з історіями інших держав і народів, те, що робило її частиною історії світової, а не навпаки. Мінімум емоцій, максимум неупередженості, толерантність – єдино можливий шлях до формування в Україні політичної нації – вважає Ю.І. Шаповал.

Незважаючи на те про яку сферу життя говорили науковці, майже у всіх доповідях мова йшла про ідею, яка повинна об'єднати українське суспільство, про сутність громадянського суспільства, про особливу роль у суспільних перетвореннях соціальної (політичної, економічної, правової, моральної) культури, а також про необхідність наукового обґрунтування будь-якої реформи.

Заслухавши та обговоривши наукові доповіді з проблеми «Державно-правові та суспільно-політичні перетворення в Україні на сучасному етапі» учасники засідання прийняли рішення розширити і поглибити наукові дослідження з проблем стратегії державно-правових і суспільно-політичних перетворень в Україні, а також вжити заходів щодо вдосконалення координації цих досліджень між відповідними інститутами.